

Jasiński, Kazimierz

Wstęp

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 26 (240), 3-6

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

WSTĘP

Tom niniejszy — to skromny zbiór prac napisanych przez przyjaciół, kolegów i uczniów dla uczczenia sześćdziesiątej piątej rocznicy urodzin i czterdziestolecia pracy naukowej Profesora dr. hab. Janusza Bieniaka.

Janusz Bieniak urodził się 1 X 1927 r. w Warszawie. W latach 1947—1951 studiował historię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem wybitnego mediewisty, Bronisława Włodarskiego. Przez kilka lat (1951—1960) był zatrudniony na różnych stanowiskach w Muzeum Okręgowym w Toruniu. Od 1958 r. związał się na stałe z uczelnią toruńską, przechodząc tu kolejne szczeble kariery naukowej od asystentury po profesurę włącznie. Sprawował różne funkcje, będąc ostatnio (od 1986) kierownikiem Zakładu Nauk Pomocniczych Historii.

Dorobek naukowy Jubilat obrazuje dokładnie zamieszczona niżej bibliografia Jego prac, zbliżająca się do dwustu pozycji. Na dorobek ten składają się prace z zakresu historii Polski średniowiecznej oraz nauk pomocniczych historii: genealogii, heraldyki, dyplomatyki i źródłoznawstwa. W pierwszych latach swej kariery naukowej Janusz Bieniak zajmował się głównie historią Polski XI w. Najważniejszą pozycję stanowi tu *Państwo Mieclawa*, opublikowane w 1963 r. Wbrew pozorom, które mogłyby stwarzać tytuł, jest to praca o szerokim zakresie tematycznym. Działalność Mieclawa została osadzona w kontekście ogólnopolskim, a nawet i międzynarodowym. Autor, poza źródłami pisanymi, sięgnął do źródeł archeologicznych. W ten sposób *Państwo Mieclawa* stało się w nauce historycznej jednym z najważniejszych dzieł, jeżeli chodzi o dzieje Polski lat trzydziestych i czterdziestych XI w. Już w tej pracy Jubilat dał się poznać jako bardzo sumienny heurystyk i znakomity krytyk źródeł historycznych. Jego analiza źródła ruskiego do sprawy Mieclawa jest prawdziwym majstersztykiem w dziedzinie krytyki historycznej.

Od początku lat sześćdziesiątych zainteresowania naukowe Janusza Bieniaka skoncentrowały się na późniejszym okresie historycznym, zwłaszcza na XIII i XIV w. Można przypuszczać, że jednym z motywów, które zadecydowały o podjęciu nowej problematyki badawczej był fakt, że jest wielkim miłośnikiem, wręcz pasjonatem, źródeł. Nowe badania

mogły być oparte na bogatszej podstawie źródłowej, a ponadto umożliwiały sięgnięcie do nieopublikowanych przekazów rękopiśmiennych, którą to czynność Janusz Bieniak szczególnie polubił, wykazując się wprost niezwykłą inwencją w odkrywaniu tego rodzaju źródeł. Badania nad nową problematyką zaowocowały najwcześniej rozprawą *Rola Kujaw w Polsce piastowskiej* (1963). Najważniejszą, jak dotychczas, pozycją Janusza Bieniaka w badaniach nad dziejami Polski XIII i XIV w. jest rozprawa habilitacyjna *Wielkopolska, Kujawy, ziemie łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300—1306*. Na szczególne wyróżnienie zasługuje tu zastosowanie metody genealogicznej w badaniach dotyczących problematyki społeczno-politycznej. Pod tym względem książka stanowi przełom w polskiej literaturze historycznej. Doczekała się ona pochlebnych recenzji i należy do najczęściej cytowanych i wykorzystywanych pozycji w literaturze historycznej poświęconej zjednoczeniu państwa polskiego na przełomie XIII/XIV w. Książkę tę można z pełnym uzasadnieniem określić mianem dzieła klasycznego. Problematyce zjednoczeniowej poświęcił Janusz Bieniak wiele innych prac, z których przykładowo wymienię obszerną rozprawę *Zjednoczenie państwa polskiego* (1972), pozycję w równym stopniu analityczną, co syntetyczną.

Kolejnym, obszernym dziełem Janusza Bieniaka jest ukazująca się w częściach, w większości już opublikowana, monografia *Polska elita polityczna XII wieku*. Również i ta pozycja zasługuje na miano dzieła klasycznego. Jest to nowe, przekonująco uzasadnione ujęcie dziejów możnowładztwa XII w. Publikacja ta stanowi nie tyle cofnięcie się do badań nad okresem wcześniejszym, ile rozszerzenie badań na wiek XII. Zresztą twórczość naukowa Profesora w ostatnich latach dotyczy nadal przede wszystkim dziejów Polski XIII i XIV w., jak dowodzi tego zamieszczona niżej bibliografia. Wiele miejsca poświęcił On procesowi polsko-krzyżackiemu. Mam tu na myśli zarówno prace już opublikowane, jak i te, które gotowe już od lat, czekają na ogłoszenie drukiem, a także prace znajdujące się w przygotowaniu.

Szczególne miejsce w dorobku naukowym Janusza Bieniaka zajmują nauki pomocnicze historii, zwłaszcza genealogia. Problematyka genealogiczna występuje w większości prac Profesora, a często odgrywa w nich pierwszoplanową rolę. To przede wszystkim dzięki Niemu nastąpiła nie tylko rehabilitacja genealogii jako dyscypliny naukowej, lecz również podniesienie jej rangi. Wykazał jej wielką przydatność w badaniach nad różnorodną problematyką historyczną, zwłaszcza nad strukturą środowisk społeczno-politycznych w Polsce średniowiecznej. Janusz Bieniak jest bezsprzecznie najlepszym znawcą średniowiecznego możnowładztwa i rycerstwa polskiego. Należy jeszcze zaznaczyć, że zasługi Jubilata w tej dziedzinie nie ograniczają się tylko do własnego dorobku naukowego,

lecz dotyczą także Jego wpływu (o czym dalej) wywieranego w tym względzie na środowisko historyczne.

Szczupłość miejsca uniemożliwia dokładniejsze omówienie twórczości naukowej Profesora. Ograniczyłem się tylko do przytoczenia przykładów, a pewne dziedziny Jego zainteresowań naukowych, jak np. heraldykę, dyplomatykę i źródłoznawstwo w ogóle pominąłem. Wyręcza mnie w tym względzie, chociaż tylko częściowo, wspomniana już bibliografia.

Dorobek naukowy Janusza Bieniaka charakteryzuje się nienagannym warsztatem naukowym, wyrażającym się m.in. nieprzeciętnymi umiejętnościami heurystycznymi oraz znakomitą interpretacją źródeł. Dzięki temu dorobek ten wniósł mnóstwo korekt i uzupełnień do dotychczasowego stanu badań. Jest to jednak przede wszystkim na wskroś oryginalna i w pełnym tego słowa znaczeniu nowatorska twórczość naukowa, nie tylko „prostująca ścieżki”, lecz wytyczająca nowe lub słabo dotychczas uprawiane kierunki badań. Mnóstwo ustaleń faktograficznych, uzyskanych poprzez drobiazgową i wnikliwą analizę, świadczy o nieprzeciętnych umiejętnościach analitycznych. Uzupełnia je umiejętność syntetycznego ujmowania zjawisk historycznych, widoczna w każdej obszerniejszej rozprawie Profesora. Jubilat należy niewątpliwie do najwybitniejszych współczesnych mediewistów polskich.

Od 1976 r. Janusz Bieniak kieruje zespołem badawczym „Skład i podstawy środowisk społecznych — więzi krewniacze i regionalne oraz grupy kierownicze w Polsce do połowy XV w.”, który to zespół zmienił następnie nazwę na „Związki rodowe i terytorialne Polski średniowiecznej”. W ramach zespołu, mającego charakter ogólnopolski, składającego się jednak głównie z historyków toruńskich, powstały liczne prace, częściowo zakończone już publikacjami. Zespół, głównie za sprawą swego kierownika, zorganizował trzy sympozja (dalsze w przygotowaniu) genealogiczne w Golubiu. Osiągnięcia zespołu oraz rezultaty sympozjów zasługują na wysoką ocenę. Jest to jedna z form oddziaływania Jubilata na rozwój badań genealogicznych i ich popularyzowanie. W tym kierunku zmierza też działalność Komisji Genealogii i Heraldyki Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Przewodniczącym Komisji od chwili jej powstania, tj. od 1983 r., jest Janusz Bieniak. Jest on również jednym z dwóch wiceprezesów odnowionego w 1988 r. Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Bardzo znaczącą formą oddziaływania Jubilata na rozwój badań mediewistycznych i nauk pomocniczych historii jest kształcenie młodej kadry naukowej na UMK i obecnie można już mówić o toruńskiej „szkole” naukowej Janusza Bieniaka.

Niniejszy zbiór rozpraw, przygotowany dla uczczenia sześćdziesięcioletnia urodzin i czterdziestolecia pracy naukowej Profesora Janusza Bieniaka, dotyczy różnej tematyki, mieszczącej się jednak w zakresie

rozległych zainteresowań naukowych Jubilata. Wraz z tym zbiorem prac przyjaciele, koledzy i uczniowie składają Drogiemu Profesorowi płynące z całego serca życzenia *ad multos annos!*

Kazimierz Jasiński